

Arhim. Ioan Harpa

**Chemarea spre pocăință
reflectată în rânduielile liturgice ale
Postului Mare**

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Ioan Harpa', with a long horizontal stroke above the name.

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Doxologia
Iași, 2020

Cuprins

Prefață	7
Introducere	9
Cap. I. Pregătirea liturgică a stării de pocăință	15
1. Dorința lui Zaheu – dorința celui însetat de mântuire	15
2. Cu inima smerită bătând la ușa pocăinței	17
3. Întoarcerea la Hristos prin pocăință – întoarcerea din exilul păcatului	22
4. Judecata din urmă	26
5. Iertarea – darul biruinței	32
Cap. II. Desfășurarea actului liturgic de pocăință	40
1. Canonul cel Mare	40
2. Rugăciunea Sfântului Efrem Sirul – rugăciunea Postului Mare	55
3. Tristețe și nădejde în slujbele Postului Mare	67
Cap. III. Euharistie și pocăință	78
1. Liturghia darurilor mai înainte sfințite: considerații generale	78
2. Cele două semnificații ale împărtășirii	81
3. Rânduiala și semnificația slujbei	89
4. Pregătire și împlinire în ritualul liturgic de pocăință al Postului Paștilor	101
Încheiere	106

Prefață

În desele pelerinaje duhovnicești pe care cu mare bucurie le-am făcut încă din copilărie pe la mănăstirile din ținuturile natale am avut posibilitatea – participând la slujbele săvârșite în aceste binecuvântate de Dumnezeu vetre monahale – să trăiesc momente de aleasă bucurie și frumusețe sfântă pe care trecerea timpului n-a putut să le șteargă din mintea și inima mea. S-a înrădăcinat de atunci în adâncul ființei mele convingerea că în slujbele Bisericii este prezentă acea logică sfântă care nu greșește și nu te înșeală. Dorești să afli ceva adevărat în slujbe, cu siguranță găsești. Voiești să trăiești cu adevărat, slujbele te vor învăța. Voiești să fugi de păcat, slujbele te vor ajuta. Dorești să primești mângâiere în încercările dureroase ale vieții, numai în rugăciunile și cântările sfintelor slujbe vei afla.

De aceea la finalul studiilor teologice m-am gândit ca și teză de licență să-mi aleg un subiect legat de perioada liturgică cea mai frumoasă a anului bisericesc – Perioada Triodului.

Răsfoind după aproape 30 de ani aceste pagini, și fiind îndemnat și de alți apropiați care le-au parcurs, m-am decis să le încredințez spre publicare Editurii Doxologia.

Mulțumesc tuturor celor care m-au îndemnat și m-au sprijinit în realizarea acestui gând.

Introducere

Dacă în planul iubirii omenești, obiectele iubite sunt ierarhizate în chip ascendent, trecând de la cele de o mai mică la cele de o mai mare valoare, în planul iubirii dumnezeiești subiectele iubite sunt ierarhizate în chip descendent, coborându-se de la cei mai puțin păcătoși, la cei mai adânc răvășiți și desfigurați de urmările păcatului¹. Pentru Dumnezeu, cel păcătos continuă să fie persoană unică, chip și asemănare a Lui; oricât ai încerca să te închizi în bucuriile sau durerile, în satisfacțiile sau decepțiile, în izbânzile sau căderile tale, „la poarta acestei închisori e mereu prezentă iubirea lui Iisus și mereu bate cu dumnezeiască răbdare, degetul ei de lumină”², așteptând să-I deschizi și să te întorci la El prin pocăință.

Căci mai întâi de toate, pocăința e drum spre iubire, stă în slujba iubirii, conduce de la o iubire neîndestulătoare la mai multă iubire³. Prin pocăință, orice clipă a vieții noastre trecute, fără a o elimina din destinul nostru, o putem curăți de răul din ea. Intrând în trecutul nostru, intrăm, de fapt, în proprietatea faptelor noastre, putând scoate din ele, ca dintr-o comoară, alte și alte sensuri, energii și direcții

¹ Pr. prof. Dumitru Belu, *Despre iubire*, ediția a III-a, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2007, p. 89.

² *Ibidem*, p. 109.

³ Cf. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Morală Ortodoxă pentru instituturile teologice. Vol. III. Spiritualitatea Ortodoxă*, EIBMBOR, București, 1981, p. 107.

pentru viața noastră viitoare. Prin ea îmbrățișăm deodată trecutul, prezentul și viitorul, făcând din privirea spre trecut o forță ce ne lansează spre viitor⁴.

„Pentru un asemenea efect de generală înnoire și îmborspătare nu ajunge pocăința pentru o faptă parțială, ci e necesară o căință care să se refere la tot modul meu de a fi până acum. Nemulțumiți cu acest eu pe care nu-l mai avem, reușim să punem în locul lui eul pe care îl vrem sau eul vechi înnoit total, după imaginea nobilă pe care ne-am făcut-o, de cele mai adeseori sub influența unor propovăduiri sau îndemnuri, care ne-au descris în trăsături concrete un astfel de model. [...] Reușim, deci, prin căință să omorâm un eu care era și așa atât de anchilozat și de amorțit în automatismul păcatului încât era numai în aparență viu. Omorâm mai degrabă moartea noastră, moarte care ne desființa treptat firea. Am murit legii, am murit păcatului ca să viem în Duh, în duhul liber de forța trecutului, care ne rostogolea mai departe în automatismul neputincios al vieții după trup. [...] Căci până nu ne căim, ne stăpânește moartea firii noastre din cauza păcatului; prin căință primim o nouă moarte, moartea păcatului, spre slobozirea firii.”⁵

„Această omorâre a formei celei vechi, a structurii superficializate și învârtoșate, a cvasi-existenței noastre nici nu o putem face fără suferință. Suferința căinței, împreună cu înfrânarea și cu suportarea unor încercări grele, este singura forță creatoare care frânge structura veche, nu pentru a stârpi, ci pentru a înnoi pe om. Cu cât mai multă suferință este în căința noastră, cu cât mai abundente lacrimi,

⁴ Cf. Pr. dr. Dumitru Stăniloae, „Căință și înviere sufletească”, în *Revista Teologică*, XXXV (1945), nr. 3-4, pp. 9-10.

⁵ *Ibidem*, pp. 13-14.

cu atât se înfăptuiește mai deplin această omorâre a omului vechi și nașterea celui nou. Omul simțurilor nu vrea ușor să moară, deși e mort pentru spirit. De aceea, moartea lui o simțim ca suferință, pentru că tocmai noi care îl omorâm suntem, pe de altă parte, împlețiți cu el și ne este greu să renunțăm la culcușul comod al vieții și la carapacea mândriei.”⁶

Aici intervine Postul Paștilor, ca ajutor pe care ni-l oferă Biserica – școala pocăinței – în vederea ieșirii din lăncezirea și descurajarea ce ne împresoară și punerii noastre în legătură cu izvoarele vieții din afară de noi, din Persoana veșnic vie a Mântuitorului Hristos, Care ne-a deschis calea nemuririi. În vremea Postului Mare, credinciosul își pune întrebări și se frământă ca în nici o altă perioadă a anului. „Ca într-o imensă catedrală, sufletul lui, trecând prin porțile duhovnicești ale slujbelor Triodului, urcă din treaptă în treaptă cu fiecare odă penitențială, spre altarul Învierii, al regăsirii și al redresării sale morale”⁷.

„Imnografii și-au consacrat, mai ales pentru vremea postului, întregul lor talent și toată intensitatea sentimentelor, pentru a declanșa nu numai o ocazională emoție, ci mai ales pentru a confrunța, copleșitor, o convingere teologică de credință, cu dubla tentație de alunecare morală și religioasă.”⁸

„Folosind cântările triodice ca pe niște vâsle puternice, credinciosul se îndulcește de bucuria traversării învolburatului ocean al Postului și simte, fără îndoială, în propria sa navă sufletească prezența lui Hristos”⁹. Tot ceea ce face

⁶ *Ibidem*, p. 14.

⁷ Pr. Nichifor Todor, „Pe treptele pocăinței”, în *Mitropolia Banatului*, XXI (1971), nr. 4-6, p. 232.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 233.

Hristos face pentru noi, în numele nostru și ne cuprinde pe toți în lucrarea sa mântuitoare, pe care Biserica, prin rânduielile ei liturgice, o actualizează în această perioadă: „Întinsu-Ți-ai palmele pe cruce, omorât-ai blestemul cu moartea Ta și ai înviat cu patima Ta pe oameni”¹⁰.

Hristos este noul Adam. El vine ca să repare stricăciunea adusă vieții de Adam cel dintâi, pentru a-i reda omului adevărata viață. Și pentru aceasta începe cu postul. „După ce a postit patruzeci de zile și patruzeci de nopți a flămânzit” (Matei 4, 2). Foamea este acea stare în care ne dăm seama că depindem de altcineva și ne arată că nu avem nici o viață în noi înșine. Este momentul în care ne punem întrebarea fundamentală: „De cine depinde viața mea?” Problema aceasta nu este una pur teoretică, ci una pe care o simt cu întreaga mea ființă – trup și suflet – și de aceea mă plasează într-o situație limită de ispitire. Respingând ispita lui satan, Hristos restabilește legătura între hrană, viață și Dumnezeu, pe care Adam a distrus-o și pe care noi o distrugem în fiecare zi. De aceea slujbele din această perioadă ne încorporează într-un anumit fel și ne fac să participăm la experiența lui Hristos Însuși, ca astfel să putem deveni liberi de întreaga noastră dependență față de hrană, materie și lume. Aceasta înseamnă că în profunzimea lui, postul este o șansă nebanuită a omului de a-și recâștiga adevărata sa natură spirituală. Astfel, noi îl înfruntăm pe înșelătorul care a reușit să ne împrăstie în cele din afară și ne-a sădit în inima noastră convingerea că nu avem nevoie decât de pâine. Postul vine să schimbe această convingere

¹⁰ *Canonul Triodului, cântarea a III-a, Miercuri, săptămâna brânzei, în Triodul, care cuprinde slujbele bisericesti de la Duminica Vameșului și a Fariseului până la Sfânta Înviere, ediția a VIII-a, EIBMBOR, București, 1986, p. 54.*

mincinoasă și să pună în locul ei dorința arzătoare de a ne întâlni cu Hristos care L-a biruit pe diavolul în pustia Carantaniei, postind și rugându-Se.¹¹

Rugăciunile și cântările din Postul Mare îndeamnă la o coborâre în adâncul sufletului, la „alergarea” spre acea țintă ce se află în adâncul din noi¹². Pe măsura acestei interiorizări infinite la care suntem chemați, Biserica vine cu ajutorul ei deosebit de prețios. Ea face ca în ființa noastră să se producă o despicătură pe baza căreia să investigăm în chip temerar toate cămările inimii noastre. Operând această purificare lăuntrică, noi renaștem spiritual și descoperim o rază de lumină și adevăr. De aceea, Părintele Alexandru Schmemmann vorbește de această perioadă ca despre un timp al „tristeții strălucitoare”¹³ pe care o trăiește cel care participă la slujbele Bisericii.

„Astfel, odată ce trăim această eliberare tainică, odată ce devenim «ușori și liniștiți lăuntric», monotonia și tristețea acestor slujbe dobândesc o nouă semnificație, sunt transfigurate. O frumusețe lăuntrică le umple de lumină precum razele unui răsărit de soare care pe când încă mai este întuneric în vale încep să lumineze peste vârful munților. Această lumină și bucurie tainică vin dintr-o lungă preaslăvire, din întreaga «tonalitate» a slujbelor Postului. Ceea ce la început apărea ca monotonie, acum se dezvăluie ca pace; ceea ce simțeam ca fiind tristețe este trăit acum ca primele mișcări ale sufletului spre descoperirea adâncimii sale

¹¹ Alexander Schmemmann, *Postul cel Mare*, traducere de Andreea Stroe și Laurențiu Constantin, Editura Univers enciclopedic, București, 1995, p. 54.

¹² Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă. Cu pagini de Pateric românesc și o prefață de Dr. Dumitru Stăniloae*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004, p. 87.

¹³ Alexander Schmemmann, *op. cit.*, p. 32.

pierdute. Iată ceea ce proclamă în fiecare dimineață primul stih de la «Aliluia»: «De noapte mâneacă sufletul meu către Tine, Dumnezeule, pentru că lumină sunt poruncile Tale»¹⁴.

Făcând aceste câteva considerații introductive, vom încerca să pătrundem în bogăția și varietatea rânduielilor liturgice ale Postului Mare. Bineînțeles, nu vom avea pretenția de a epuiza această temă liturgică atât de vastă și, în același timp, dificilă. Totuși, invocând cu stăruință puterea Sfântului Duh, vom încerca să sesizăm din cuprinsul acestor rânduieli fiorul pocăinței și harul care înnoiește sufletele „celor ce-L caută pe Dumnezeu și iubesc mântuirea Lui” (Psalm 69, 5).

¹⁴ Alexander Schmemmann, *op. cit.*, p. 35.